

Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi*

Fahrettin ALTUN**

Giriş

Yön dergisini¹ Türk sol tarihi içerisindeki radikal yönelimlerden biri olarak değerlendirmek ya da onu sol Kemalizmin beşiği olarak ele almak yaygın bir tavidir. Dergi, bir taraftan, kendisini çıkaran öncü kadronun sosyalist fikirleri nedeniyle radikal Türk solu içerisinde konumlandırılırken, diğer taraftan içerdiği Kemalist ton sebebiyle sol Kemalizmin köşe taşlarından birisi olarak görülür. Her ne kadar derginin kalkınma konusuna yaklaşımına dikkat çeken sınırlı sayıda bazı önemli analizler söz konusu olsa da, siyasî ve sosyal tarih çalışmalarında *Yön*, ya radikal bir sol harekete ya da sol Kemalist bir ideolojiye atıf yapmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıldan bu yana Türk düşüncesinin başlıca tartışma konusu; Batılılaşma, bir başka deyişle çağdaşlaşmadır. Bu tartışmanın ne tarafında durulduğu, çoğu zaman siyasal kimlikler arasındaki çizgilerin berraklaşmasını ya da silikleşmesini belirleyen temel bir unsurdur. 1960'ların Türkiye'sinde de aynı tartışma sürmektedir. Çağdaşlaşma, bir üst ideoloji olarak o dönemde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak bu dönemde tartışmanın üzerinden yürütüldüğü kavram "kalkınma"dır. *Yön* dergisinin, dönemin başat problemi olan "kalkınma" meselesine yaklaşımını merkeze alarak, onun hakkında yorum yapmak, bize, özelde *Yön* dergisi genelde de dönemin entelektüel ve siyasî ortamı hakkında kapsayıcı bir perspektif geliştirme imkanı sunacaktır. Gerek derginin kendi önüne koyduğu siyasal hedeflerin niteliği, gerekse de dergiyi çıkaran kadronun siyasî ve entelektüel kimlikleri bu tartışma ekseninde yerli yerine oturabilecektir.

Yön dergisini kalkınma söylemi ve modernleşme ideolojisi ile ilişkisi temelinde ele alan bu yazıda, derginin maddî özellikleri, kurucu kadrosu, çıkış gerekçesi, öncelikli tartışma alanları ve siyasal hedefleri, dönemin Türkiye ve dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu yazıda

* Beyazıt Devlet Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümü çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora öğrencisi.

¹ Her ne kadar *Yön*, kendisini bir gazete olarak nitelemiş ve alt başlığına "haftalık gazete" ibaresini koymuşsa da, süreç içerisinde kendisi ile ilgili olarak oluşan literatürde "*Yön* dergisi" ifadesi yerleşmiştir. Buna binaen bu yazıda da *Yön* için "dergi" nitelemesi tercih edilecektir.

ayrıca *Yön* dergisinin ürettiği “siyasal muhafazakâr”lık da tartışmaya açılacaktır. Zira, örtülü ya da açık bir biçimde, çağdaş Türk düşünce tarihi içerisinde *Yön* dergisini “ilerici” bir dergi olarak nitelenecek genel geçer bir tavır halini almıştır ve bu tutumun tartışılması gerekmektedir. Elbette bu tartışmanın ilerencilik-gericilik kavram çiftinin sunduğu dar perspektif içerisinde yapılmaması da Türk siyasî düşüncesinde yer eden böylesine önemli bir derginin doğru okunabilmesi için bir zorunluluktur.

Yön dergisi ile ilgili olarak bugüne dek yapılmış en kapsamlı ve sistematik çalışma Hikmet Özdemir’e aittir. Özdemir’in *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi* isimli eseri gerek bu konuda yapılmış ilk akademik çalışma olması gerekse de inceleme nesnesini başarılı bir biçimde çözümlemesi dolayısıyla kendisinden sonra bu konuda yapılan çalışmalara öncülük etmiş, adeta konusunun klasiği olmuştur. Özdemir’in doktora tez çalışmasını *Yön* dergisinin kurucularından Mümtaz Soysal’ın tez danışmanlığında gerçekleştirmesi de çalışmanın niteliği açısından önemli bir katkı oluşturmuştur. Özdemir’in çalışması hâlâ aşılabilmiş değildir.² Okuduğunuz yazı, Özdemir’in eserini nitelik itibariyle aşma çabası içe-

2 Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986. Eserin ikinci baskısı *Sol Kemalizm* adıyla çıkmıştır. Bkz. Hikmet Özdemir, *1960’lar Türkiyesinde Sol Kemalizm : Yön Hareketi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993. Bunun yanında yine Özdemir’in Doğan Avcıoğlu’nun yazılarını ve ölümünden sonra hakkında yazılanları derlediği çalışması da dikkate değer bir çalışmadır. Özdemir kitaba ayrıca Avcıoğlu’nun yaşamı ve düşüncesi üzerine kısa bir bölüm ile Avcıoğlu’nun eserlerinin bibliyografyasını da eklemiştir. Bkz. Hikmet Özdemir, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türkün Ardından*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000. Türkiye siyasî tarihi kitaplarının ilgili bölümleri dışında *Yön* dergisi (hareketi) ve kadrosu ile ilgili olarak anılması gereken eserlerin başında Yalçın Küçük’ün *Aydın Üzerine Tezler* isimli kitabının beşinci cildi gelir. Kitabın “Yön: Şiddet ile Demokrasi” başlıklı bölümü *Yön* dergisi, kurucuları ve derginin ideolojik alt yapısı ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Bkz. Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler 1830-1980 Beşinci Kitap*, Ankara: Tekin Yayınevi, 1988, s. 636-679. *Yön* dergisi ile ilgili olarak derginin kapandığı ve haftalık *Devrim* gazetesinin çıkmaya başladığı günlerde yazılmış ve adeta bir “ağabey” edasıyla Yöncü “gençler”e nasihatte bulunan (eleştiriler yönelten) bir metin de Hikmet Kıvılcımlı’ya ait olan *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi* isimli yapıttır. Bkz. Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, İstanbul: Ant Yayınları, 1970. Yıldız Serter, kaleme aldığı *Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız*’ın “Kemalist Devrimciler” adlı bölümünde Doğan Avcıoğlu’nun ve arkadaşlarının fikirlerini tartışır. Bkz. Yıldız Serter, *Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1978, s. 53-70. Zikredilmesi gereken bir diğer çalışma H. Bayram Kaçmazoğlu’na aittir. Kaçmazoğlu, eserinin “Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi” başlıklı bölümünde *Yön*’ün görüşlerini değerlendirmektedir. Bkz. H. Bayram Kaçmazoğlu, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri*, İstanbul: Birey Yayınları, 1995, s. 40-78. Bunların yanında dergi ve derginin önde gelenleri ile ilgili olarak kaleme alınan gazete ve dergi yazılarının listesi için bkz. Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, s. 347-351. Söz konusu listeye şu yazılar da eklenmelidir: Mehmet Arı, “Yön Hareketi”, *Birikim*, 1994, sy. 67; Kurtuluş Kayalı, “Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi”, *Tarih ve Toplum*, 1988, c. 9, sy. 51; Orhan Koloğlu, “Tarihin Bunalımı ve D. Avcıoğlu ile Bir Söyleşi”, *Özgür İnsan* 5, 1977, sy. 39; Elçin Macar, “Doğan Avcıoğlu ve 12 Mart”, *İktisat Dergisi*, 1992, sy. 332; Hikmet Özdemir, “Jakoben Bir Aydının Yaşamından Çizgiler”, *Toplumsal Kurtuluş*, Kasım 1987; Hikmet Özdemir, “Kalkınmada 2

risinde olmasa da bugünden yakın dönem Türk siyasi düşünce tarihine bakarken bazı yeni sorular sormak mümkün gözükmektedir. Eğer bu yazı bu bağlamda ufak da olsa bir katkı sağlarsa amacına ulaşmış olacaktır.

Dergi ve Kurucu Kadro

Yön Dergisi, 27 Mayıs ihtilalinin ardından oluşan siyaset ve düşünce ortamı içerisinde, dönemin ve geleceğin Türkiye siyasetinde söz sahibi olmak isteyen bir grup sol yönelimli aydının biraraya gelerek çıkardığı, temelde “Üçüncü Dünyacı” bir Kemalizm yorumunu benimseyen, iktisadî kalkınma olgusunu ülkenin başlıca amacı olarak tayin eden, bu doğrultuda bir kalkınma felsefesi üretme iddiasında olan ve toplumsal sorunların aşılmasından ekonomik problemlerin çözümüne kadar geniş bir yelpazede devlet müdahalesinin gerekliliğini savunan haftalık bir dergidir. *Yön*, ilk olarak 20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlamış ve on dört aylık zorunlu kesinti evresi de dahil edilirse yaklaşık yedi sene yayın hayatını sürdürmüştür.³

Yön'ün kurucu babası hiç kuşkusuz Doğan Avcıoğlu'dur.⁴ Avcıoğlu, iktisat ve siyasal bilimler alanında yaptığı yüksek öğrenimini Fransa'da tamamlamış, daha sonra da Londra'ya gitmiştir.⁵ 1955 yılında Türkiye'ye dönmüş ve Merkez Bankası Etüd Bürosu'nda raportörlük ve Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde asistanlık yapmıştır.⁶ Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü ile aynı binada bulunan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde asistanlık yapan Mümtaz Soysal ile tanışmış ve dostlukları burada ilerlemiştir. 1956 yılından itibaren Mümtaz Soysal ve İlhami Soysal'ın da aralarında bulunduğu haftalık *Akis* dergisi kadrosu içe-

Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi”, *Maliye Yazıları*, 1988, sy. 14-15. Tüm bunların yanında *Yön* dergisi yazarlarından bazılarının dergide yer alan yazılarının kitaplaştığını ifade etmekte yarar vardır. Örnek olarak bkz. Niyazi Berkes, *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?*, Ankara: Yön Yayınları, 1964; İdris Küçükömer, *Cuntaçılıktan Sivil Topluma* İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994. Son olarak belirtilmesi gereken ilginç bir nokta da Batılı siyaset bilimi literatüründe *Yön* dergisi (hareketi) ile ilgili olarak bazı değerlendirmeler için bkz. M. Hakan Yavuz, *Islamic Political Identity in Turkey, Religion and Global Politics*, New York: Oxford University Press, 2003, s. 64.

3 Özdemir, *Yön* dergisinin ilk çıktığı yıllarda otuz bin civarında olan tirajının yayın hayatına tekrar başladığı yıllarda on binler civarına düştüğünü belirtmektedir. Bkz. Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, s. 54.

4 Avcıoğlu'nun şimdiye dek yazılmış en ayrıntılı yaşam öyküsü için bkz. Özdemir, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türkün Ardından*, s. 11-46.

5 Avcıoğlu'nun yaşadığı “Batı tecrübesi”, Türk Batılılaşma tarihinde eşine sık rastlanırlar bir biçimde, onun üzerinde merkezi bir etki yaratmıştır. (Bu yönüyle Hikmet Özdemir'in Avcıoğlu için kullandığı “Jön Türk” benzetmesi çok yerindedir. Avcıoğlu özellikle Fransa'da kaldığı zaman zarfında Türkiye ile Batı ülkeleri arasında bir kıyaslamaya gitmiş ve aradaki “uçurum”un farkına varmıştır. Özdemir, Avcıoğlu'nun Paris'te iken Fransız politikacı Pierre Mendes France'ın “parlamentoya karşı güçlü hükümet” görüşünden etkilendiğini söyler. *A.g.e.*, s. 13.

6 *A.g.e.*, s. 348.

risinde yer alan⁷ Avcıoğlu, bu sıralar haftalık *Kim* dergisine de yazı vermektedir. İlhami Soysal'ın söylediğine bakılırsa; Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal ve İlhami Soysal kendi tarzlarında bir dergi çıkarma düşüncesini, *Akis* dergisi kadrosu içerisinde yer aldıkları bu günlerde dile getirmeye başlamışlardır.⁸ *Ulus* gazetesinde de yazılar yazan Avcıoğlu, 1958 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Araştırma Birimi'nde müdür yardımcılığı görevine getirilir. Avcıoğlu, CHP Araştırma Birimi'nde çalışmadan önce, Paris'ten arkadaşı Turan Güneş'in kurucuları arasında bulunduğu Hürriyet Partisi'nin araştırma komitesinde çalışmıştır.⁹ 1958 yılından itibaren Avcıoğlu'nun CHP Genel Merkezi'ndeki bürosu *Yön* dergisine kaynaklık edecek olan görüşmelerin yapıldığı mekan halini alır. 27 Mayıs ihtilalinden sonra oluşturulan Kurucu Meclis'e Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal CHP kontenjanından girerler. Bu sıralarda İlhami Soysal da Ankara basın temsilcisi olmuştur. Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal, Kurucu Meclis'te CHP'den Trabzon il meclisi üyesi olarak bulunan Cemal Reşit Eyüboğlu ile tanışmışlar ve yeni anayasa tartışmaları sırasında birbirleri arasında bir yakınlık doğmuştur. Eyüboğlu, Paris Üniversitesi'nde hukuk doktorasını tamamlamış, ülkeye döndüğünde Maliye Bakanlığı'nda genel müdürlük yapmış ve 1946-1950 arasında CHP Trabzon milletvekilliği görevini icra etmiştir. *Yön* dergisinin çıkmasında en büyük maddi katkısı Cemal Reşit Eyüboğlu sağlamıştır.¹⁰ Yavaş yavaş oluşmaya başlayan bu ekibin Kurucu Meclis içerisinde Sırrı Hocaoğlu, Turan Güneş, Muammer Aksoy, Altan Öymen, Bahri Savcı ve Coşkun Kırca gibi, Kurucu Meclis dışından da Şevket Süreyya Aydemir, Osman Nuri Torun, Necat Erder, Atilla Karaosmanoğlu, Atilla Sönmez, Niyazi Berkes, Sadun Aren, Güney Özcebe, Adil Aşçıoğlu ve Mehmet Erdemir gibi isimlerle ilişkileri söz konusudur. Bu ekibin, ayrıca basında da İlhan Selçuk başta olmak üzere, Çetin Altan, İbrahim Çamlı, Turhan Selçuk ve Abdi İpekçi ile bir yakınlıkları bulunmaktadır. Dergi kurulurken "çekirdek kadro" beş kişiden müteşekkildir: Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu.¹¹ Bu isimler, birlikte, 1961 yılının 20 Aralıkta *Yön* dergisinin ilk sayısını çıkarırlar. Bu isimlerden ilk dördü aynı zamanda derginin önde gelen yazar-

7 Yine Özdemir'den öğrendiğimize göre, *Akis* dergisinin sahibi Metin Toker, Avcıoğlu'nun Paris'ten arkadaşıdır. *A.g.e.*, s. 14-15. Ne var ki, ilerleyen yıllarda Toker ile Avcıoğlu yolları ayrılacak, zıt kutuplara düşeceklerdir. Bkz. Hasan Cemal, *Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 163.

8 İlhami Soysal, "Yön Kurucusu Cemal Bey", *Milliyet*, 27 Ocak 1988.

9 Avcıoğlu Hürriyet Partisi'nin araştırma komitesinde Şerif Mardin, Coşkun Kırca ve Aydın Yalçın ile birlikte çalışmıştır. Özdemir, *Doğan Avcıoğlu: Bir Jön Türkün Ardından*, s. 15.

10 Eyüboğlu, aynı zamanda *Yön* dergisinin devamı olarak görülen ve 1967-1971 yılları arasında yayın yapan *Devrim* adlı haftalık gazete de destek olmuştur. Soysal, "Yön Kurucusu Cemal Bey".

11 Derginin iç ve dış hamaliesini yüklenen ve Doğan Avcıoğlu'nun ağabeyi olan Hamdi Avcıoğlu'nun da ismini zikretmek gerekmektedir. Bkz. İlhan Selçuk, "Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken", *Yön*, 1967, sy. 222; Soysal, "Yön Kurucusu Cemal Bey".

larıdır. Ne var ki on birinci sayıya kadar jenerikte yalnızca Doğan Avcıoğlu'nun ismi "İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdür" sıfatıyla görünür. On birinci sayıdan itibaren jeneriğe konulan "kurucular listesi"nde sırasıyla Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu'nun isimleri yer alır. Doğan Avcıoğlu ismi on birinci sayıdan sonra da "İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdür" olarak geçmeye eder. Derginin baş yazılarını çoğunlukla Doğan Avcıoğlu yazmıştır.

Hikmet Özdemir, *Yön* dergisinin yazar kadrosunu dört grupta toplamaktadır. Birinci gruba derginin kurucu kadrosu girer. Bunlar, Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'dır. İkinci grupta derginin yönetiminde fiili olarak görev almamakla birlikte yazdıkları yazılarla derginin ideolojik çerçevesini biçimlendiren Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir, Sadun Aren yer alır. Üçüncü grupta Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atilla İlhan, Mehmed Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan, İbrahim Çamlı isimleri bulunmaktadır. Dördüncü grupta, Nimet Arzık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Memet Fuat, Samim Kocagöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilâv, Arslan Başer Kafaoglu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, M. Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Hayati Asil-yazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, Sırrı Hocaoglu, Turan Güneş, Taner Timur yer almaktadır.¹²

Yön Dergisinin Çıkış Gerekçesi ve Dayandığı İlkeler

Yön ilk sayısında aralarında özellikle kamu görevlilerinin çoğunlukta olduğu 146 kişilik bir grup tarafından imzalanan bir bildiri yayımlar.¹³ Bu bildiri *Yön*'ün neden çıkmaya başladığının yanıtını veren ve derginin tüm yayın hayatı boyunca takip edeceği doğrular bütünü hakkında muhatabına oldukça net fikirler sunan bir metindir.¹⁴ *Yön* dergisinin ve hareketinin oturduğu siyasî ve düşünsel zemin hakkında aynı derecede önemli bir diğer metin de *Yön*'ün kurucu kadrosunun oluşumuna öncülük ettiği Sosyalist Kültür Derneği'nin (SKD) "Kuruluş Bildirisi"dir.¹⁵ Bu iki bildiri metninden yola çıkarak, derginin kuruluş felsefesini ve savunduğu temel ilkeleri çözümleme imkanına sahibiz.

Söz konusu iki bildirin de temel vurgusu, ülke kalkınmasının ivedilikle gerçekleştirilmesi gereken bir amaç olduğudur. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini kökleştirmenin yegâne yolu hızlı bir şekilde kalkınabilmektir.¹⁶ Yüksek bir kalkınma hızı için gerekli olan şey ise, kalkınmanın önemine inanmış kararlı bir siyasal kadronun varlığıdır.¹⁷ Ancak bu hızlı kalkınma sosyal adalet ilkesi gereğince sağlanmalı, kalkınma

12 Soysal, "Yön Kurucusu Cemal Bey".

13 Bildiriyi daha sonra 878 kişi daha imzalar. Bildiriye imza atanların tam listesi için bkz. Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, 301-27.

14 "Yön Bildirisi", *Yön*, 20 Aralık 1961, sy. 1.

15 "Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi", *Yön*, 13 Şubat 1963, sy. 61.

16 "Yön Bildirisi".

17 "Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi".

uğruna toplumda bir uçurum meydana getirilmemelidir.¹⁸ Kalkınma sürecinin sosyal adalet ilkelerine uygun bir şekilde yönlendirilmesi için iktidarın buna imkan tanıyacak bir yapıda olması gerekir.¹⁹ Görülebileceği gibi hızlı ve sosyal adalet ilkesi uyarınca gerçekleştirilmesi gereken kalkınma, siyasi bir iktidar yapısını zorunlu kılmaktadır. Zira toplumdaki sorunlar giderek büyümekte, buna karşılık hızlı değişim sürecine düzenli bir biçimde yön verilememektedir. Böyle olunca da, örneğin, dengesiz bir şehirleşme ortaya çıkmakta ve bu da toplumsal güvenliği sarsacak meselelerin doğmasına sebebiyet vermektedir.²⁰ Düzenli ve kütleli müdahale için “Türk toplumuna yön verebilecek durumda bulunan çevrelerin açık bir kalkınma felsefesi üzerinde anlaşmaları” gerekmektedir.²¹ Eğer kalkınma amacı gerçekleştirilirse, ülkedeki ekonomik krizin dolaysız bir sonucu olarak gündeme gelen hızlı nüfus artışı, göç, gecekondular, işsizlik, açlık gibi toplumsal sorunlar da aşılabilecektir.

SKD'nin kuruluş bildirisinde Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalkınma konusunun sıklıkla gündeme geldiği, ancak ülkede uygulanan kapitalist kalkınma yönteminin ne hızlı bir gelir artışı sağlayabildiği ne de toplumdaki dengesiz gelir dağılımının önüne geçebildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda metinde şöyle bir tarih okuması ile karşı karşıya kalırız: Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devlet “sınıfsız bir toplum yaratma” ilkesi gereğince hareket etmiş ancak zamanla bundan vazgeçilmiş, bunun yerine “keskin sınıf farkları yaratan bir gelişme metodu” tercih edilerek sınıf çatışmalarına zemin hazırlanmıştır. Çok partili döneme gelindiğinde demokrasinin şekli unsurları dahi uygulanmamış, bu devirde aydınlar siyasal sistemin şekilsel yönlerine ilişkin sınırlı tartışmalar yapmışlardır. Çok partili dönemdeki “baskıcı uygulamalar da düşünce üretimine engel olmuştur”.²² Bu süreci 27 Mayıs hareketi noktalamıştır. 27 Mayıs hareketi bu çok partili düzene karşı “halk tepkisinin bir sonucu olarak” ortaya çıkmıştır. Bu hareket, “Türk aydınlarının çoğunluğu için bir uyanma ve arama devresinin başlamasına yol açmıştır”.²³ Bu dönemde aydınların ufku açılmış, bir önceki dönemde geçerli olan düşünsel sığlığın farkına varılmaya başlanmıştır. Sonuçta, bu dönemde toplumsal meseleler üzerinde daha geniş bir çerçevede düşünme imkanı doğmuştur. Buna rağmen kapitalist bir düzen içerisinde kalkınma esasını kabul eden bir siyasal kadro iktidara gelmiş ve bu dönemde planlı kalkınma düşüncesi yalnızca şekilsel olarak kabul görmeye başlamıştır. Geline nokta, mevcut idarî yapı “hızlı kalkınma” ve “sosyal adalet ilkesi uyarınca kalkınma” amaçlarını sağlayabilecek nitelikte değildir. Oysa Türk toplumunun bir çıkışa ihtiyacı vardır. Bu çıkışı sağlayacak olan şey ise sosyalizmdir.

18 “Yön Bildirisi”.

19 “Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi”.

20 A.g.y.

21 “Yön Bildirisi”.

22 “Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi”.

23 A.g.y.

Sosyalizmi bir kalkınma yöntemi olarak gören bu yaklaşıma göre, “azgelişmiş ülkelerin sosyal adalet içinde hızlı kalkınmalarını sağlayacak tek metod” sosyalizmdir. Zira sosyalizm ile insan ve doğa kaynakları akılcı bir biçimde kullanılır, toplumun imkanları ve yaşama gücü artar, fırsat eşitliği ve sosyal adalet sağlanır.²⁴ Sosyalizm, “demokratik düzen içinde hızlı, sömürücü olmayan dengeli bir kalkınmanın tek yolu”dur.²⁵ Sosyalizm SKD bildirisinde şu şekilde tanımlanır: “Toplum refah ve saadetini fert ve zümre çıkarlarının üstünde tutan bir dünya görüşünden hareket eden, bunu gerçekleştirmek üzere halka dayanan ve halka yönelen bir toplum düzeni kurmak amacını benimseyen, bu düzeni kurmak ve yaşatmak için, memleketteki sosyal ve iktisadi münasebetleri bilimsel bir görüş açısı içinde inceleme ve akılcı esaslara göre düzenleme yolunu seçen, bir düşünce ve davranış sistemidir.”²⁶

Söz konusu sosyalist kalkınma yöntemi “sosyalist bir karma ekonomi” öngörür ve devlet müdahalesi bu ekonomi içerisinde en merkezî unsurdur. *Yön* grubu, bu devlet müdahalesini “yeni devletçilik” olarak adlandırır. Yeni devletçilik anlayışı, *Yön*’ün kalkınma felsefesinin merkezinde yatmaktadır. Zira azgelişmiş bir ülkede özel teşebbüsün öncülük edeceği kalkınma yavaş, sıkıntılı, maliyetli ve toplumsal adaletsizliklere yol açacak şekilde olacaktır. “Böyle bir kalkınma, siyasi gücü geniş ölçüde iktisadi güce tabi kılması yüzünden, demokratik de değildir.”²⁷ Kâr esasına göre hareket eden özel teşebbüs, kalkınmanın gerçekleşmiyor olmasından kâr elde edebileceği için bu noktada bir gayret sarf etme gereksinimi hissetmemektedir. Bu nedenle, “millî servet” en yararlı işlere değil, en kârlı işlere yönlendirilmektedir. “Günümüzde hiçbir azgelişmiş memleket bunları göze alamaz.”²⁸ Bu çerçevede, İngiltere ve Fransa’daki “bazı sanayi kollarının devletleştirilmesi”nin örnek gösterildiği “Yön Bildirisi”nde, yeni devletçilik anlayışının “şuurlu devlet müdahalesi” olarak anlaşıldığı belirtilmektedir. Buna göre, millî tasarrufun büyütülmesi, millî gelirdeki artışların önemli bir kısmının tasarrufa yönlendirilmesi, vergilerde verimin artırılması, iktisadî hayatın bütünsel anlamda planlanabilmesi, çiftçinin teşkilatlandırılması, boş duran iş gücünün üretime yönlendirilebilmesi, küçük sanayide kooperatifliğin geliştirilmesi, ancak devlet müdahalesi ile başarılabilir. Uygulanacak yeni devletçilik ile gelir dağılımındaki adaletsizlikler ortadan kaldırılacak, sosyal güvenlik sağlanacak, toplumun sömürüsü engellenecek ve bölgeler arası dengesizlik ortadan kaldırılacaktır. “Devletçilik, demokratik rejimin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütünelere malolmasını sağlayacak temel müdahale vasıtasıdır.”²⁹ Kalkınmanın, oluşması muhtemel yan etkileri de yine devletçilik aracılığıyla ortadan kaldırılma-

24 A.g.y.

25 A.g.y.

26 A.g.y.

27 “Yön Bildirisi”.

28 A.g.y.

29 A.g.y.

bilecektir. Geliştirilecek bu “yeni devletçilik” anlayışı ile ülkenin bütün imkanları harekete geçirilebilecek, yatırımlar hızla arttırılacak, iktisadî hayat bütünüyle planlanabilecek, kitleler sosyal adalete kavuşturulabilecek, istismar ortadan kaldırılabilecek ve demokrasi kitlelere maledilebilecektir.

Bu sosyalizm anlayışı “milliyetçi” bir sosyalizmdir. SKD bildirisinde bu milliyetçiliğin kesinlikle “aldatıcı ve gerici” bir milliyetçilik olmadığı iddia edilir. “Türk sosyalistlerinin milliyetçiliği, halka dayanan ve halka yönelen, halk için ne yapılabileceğini açıklayan, Türk toplumunun birbirini sömürmeyen, birbirine saygı ile bağlı fertlerden kurulan bir ulus yaratmak isteyen, uluslararası düzende kişiliği olan ve kendine güvenen ve saadetini uluslararası barış ve saadetin bir unsuru sayan bağımsız bir Türkiye kurmak amacına yönelik bir milliyetçiliktir.”³⁰ Milliyetçi özelliğinin yanında Türk sosyalizmi aynı zamanda “hürriyetçi” bir sosyalizmdir. Bunun, “kişiyi ve emeği en büyük değer saymak” olduğu söylenmektedir.

Bahsi geçen her iki bildiri de kalkınma kavramı ekseninde sosyalizm, milliyetçilik, devletçilik, demokrasi vb. kavramları tartışmakta ve bu doğrultuda Türkiye toplum ve siyasetine bir yön çizme kaygısı göze çarpmaktadır. Her iki bildiri de Batılılaşmanın Batı’nın üretim seviyesine ulaşmakla mümkün olabileceğinin altını çizmekte, bu doğrultuda kalkınma vurgusu yapmakta, sosyalist kalkınma yönteminin millî kurtuluş hareketinin devamı, milliyetçi karakteri haiz bir model olduğu iddiasını öne sürmektedir. Kalkınma, aynı zamanda, Batılılaşma projesinin önemli bir unsuru olan akılcı düşüncenin toplum tarafından içselleştirilmesine de imkan tanıyacaktır. Bu bildiri de öne çıkan tüm bu kavramlar dergi sayfalarında tartışılmaya devam edecektir.

Derginin Öncelikli Tartışma Alanları ve Siyasal Hedefleri

Bu kısımda *Yön*’ün temsil ettiği siyasî çizgi açısından can alıcı nitelikteki tartışmalar üzerinde durulmaya çalışılacaktır.³¹ Bu bağlamda dergi sayfalarında tartışılan ve bu yazının sınırları çerçevesinde özellikle üzerinde durulması gereken konuların şunlar olduğunu düşünüyoruz: Atatürkçülük (Kemalizm), sosyalizm, devletçilik, milliyetçilik, demokrasi ve zinde kuvvetler. Kalkınma konusu tüm bu kavramlar işlenirken sürekli olarak gündeme geleceğinden onunla ilgili ayrı bir başlık açmayacak, kalkınma konusundaki değerlendirmelerimizi bir sonraki bölüme saklayacağız. Yukarıda adı geçen bütün bu konuların dergide nasıl değerlendirildiğini ortaya koyduğumuzda *Yön*’ün siyasî kimliğini ve Türk siyasî düşüncesindeki yerini de tespit etmiş olacağız. Birazdan da göstermeye çalışacağımız gibi, adı geçen kavramlar etrafında aslında genellikle benzer bir tartışma yürütül-

30 “Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi”.

31 *Yön* Dergisi sayfalarında hangi tartışmaların yer aldığı ve hangi yazarların ne tür konuları hangi sıklıkla işlediği ile ilgili olarak Hikmet Özdemir’in yaptığı tasnifler oldukça yararlıdır. Bkz. Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, “Ek-3: *Yön*’de Birden Fazla Yazısı Çıkanlar, Yazma Sıklıkları ve En çok İşledikleri Konular”, s. 328-333; “Ek-4: *Yön*’de İşlenen Konular ve Sıklık Dağılımları”, s. 334-336.

mektedir. Kavramlar arasındaki iççeliğe *Yön* hakkında yazarlar da dikkat çekmişlerdir. Ne var ki ortada bir iççe geçme, bir kesişmeden ziyade bu kavramların birbirleriyle aynılaştırılması durumu söz konusudur. Bu kavramlar etrafında *Yön* dergisi ile ilgili onlarca formülasyon üretilebilir. Ancak biz şu kadarını söylemekle yetinelim. *Yön*'ün beslendiği yerli kaynak Kemalizm, Türk toplumunun önüne koyduğu temel hedef kalkınma, önerdiği yöntem sosyalizm ve devletçilik, bu yöntemi ehliştirmek, Türk toplumu ve siyaseti ile barışık kılmak için başvurduğu kavramlar milliyetçilik ve demokrasi, siyasete etki etmek için yardıma çağırıldığı aktör ise zinde kuvvetlerdir.

Atatürkçülük (Kemalizm)

Yön dergisi, 1932-1935 yılları arasında çıkan *Kadro* dergisine benzer bir biçimde, Kemalizmi dönemin şartlarına göre yeniden yorumlama girişimi olarak okunabilir.³² Ancak *Yön* dergisinin Kemalizmle ilişkisi tek başına “Kemalizmi dönemin şartlarına göre yeniden yorumlamak” gibi “rasyonel” bir ilişkiden daha fazlasını içermektedir. Bu anlamda Kemalizmin *Yön* dergisi açısından yalnızca bir meşruiyet kazanma aracı olarak kullanıldığını söylemek de son derece yetersiz bir açıklama biçimidir. Zira dergi sayfalarına yansıdığı kadarıyla Yöncü düşünürler açısından Atatürkçülük ideal bir gerçeklik durumu, varoluşsal olarak kendilerini anlamlandırma gerekesidir. Dergide gündeme getirilen konuların pek çoğunda Atatürk'ün düşünce, söz ve eylemlerini yorumlamak ve yapılan yorumları birer nihaî referans olarak sunmak genel geçer bir tavidir.

Yöncü düşünürlere göre Atatürk doktrinlerinin 1960'lı yıllarda uygulanmaya konması, doğrudan doğruya sosyalist bir sistem inşa etmek anlamına gelmektedir.³³ Atatürk doktrinleri Türk sosyalizminin ve Türk devletçiliğinin temel unsurlarını yansıtmaktadır.³⁴ Yöncü düşüncenin benimsediği kapitalist olmayan kalkınma yönteminin kaynağında da yine Atatürk ilkeleri olduğu öne sürülmektedir. Avcıoğlu'nun ifadeleriyle, “(...) kapitalist olmayan gelişme yolu, aslında Atatürk'ün büyük bir sezikle bulduğu devletçilik ve halkçılık ilkelerinin uygulanmasından başka bir şey değildir”.³⁵ Çağın gelişme hızına erişebilmenin temel şartı Atatürk doktrinlerinin uygulanmasıdır.³⁶ *Yön* yazarları, savundukları sosyalist ve devletçi kalkınma anlayışının, özel teşebbüs karşıtlığının ve anti-emperyalist tutumun Atatürkçü çizginin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu savunurlar.

32 *Yön* ve *Kadro* dergileri arasındaki benzerlik ve farklılıklara Hikmet Özdemir dikkat çekmektedir. Bkz. *a.g.e.*, s. 273-76.

33 Örnek olarak bkz. Doğan Avcıoğlu vd., “Açık Oturum: Atatürk'ün Özlediği Türkiye'yi Kurabildik Mi?”, *Yön*, 7 Kasım 1962, sy. 47. Aynı açık oturumda Atatürk'ün *Kadro* dergisini kendisine tevdi ettiği Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk ilkelerinin “milli sosyalizm” demek olduğunu öne sürer.

34 Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, *Yön*, 31 Ocak 1962, sy. 7.

35 Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, *Yön*, 10 Nisan 1963, sy. 69.

36 Bkz. Aydemir, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”.

Ekmeği bile bulamıyan en ilkel, en yüz kızartıcı koşullar altında yaşayan halka sırtını dönüp, özel girişimi desteklemeye devam edersek, Atatürk'ün devletçilik, halkçılık, devrimcilik ilkelerini çöğnemiş olmayacak mıyız? 'İktisadi siyasetimizin amaçlarından biri de genel çıkarları doğrudan doğruya ilgilendirecek iktisadi kurum ve teşebbüsleri devletleştirmektir.' Diyen Atatürk, halkın yararına bir ekonomi düzeninin gereğine inanmıştı. Emperyalizme ve kapitalizme karşı çıkıyordu. (...) Atatürk, ekonomik kalkınmamızın devletçilik yoluyla başarılabacağını biliyordu. Devletçiliğin de bir devlet kapitalizmine değil, toplum çıkarına iş gören bir makine olması gerektiğini, sık sık tekrarladığı 'Halk Hükümeti' deyimini ile belirtir.³⁷

Yön, vermek istediği mesajları Atatürk üzerinden vermek istemekte, yaptığı tarih okuması³⁸ ile sunmaya çalıştığı önerilerin haklılığını ortaya koymaya çabalamaktadır. Her şeyden önce Türkiye'nin karşı karşıya olduğu durumun 1920'lerin Türkiye'si ile benzerlik gösterdiği tezi *Yön* yazarlarının itibar ettikleri bir yaklaşımdır.³⁹ Nasıl ki o günün "devrimcileri" o çıkmazdan çıkmışlarsa, bugünün devrimcileri de Atatürkçülüğe sarılarak aydınlığa çıkacaklardır. Ne var ki, Atatürk'ün açtığı toplumsal, siyasî, kültürel ve ekonomik yapıda devrimci değişimler öngören süreç kesintiye uğratılmıştır. Bu sürecin akamete uğramasının/uğratılmasının sebebi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Atatürk döneminde sahip olduğu devrimci özelliğini yitirmesidir.⁴⁰ *Yön* yazarlarının bir misyon duygusuyla altını çizdikleri nokta, Atatürk'ün başlattığı ancak kesintiye uğrayan sürecin, tamamına erdirilmesi gerektiğidir. "Samimi ihtilalciler" in yaptıkları inkılapların tamamlanması gerekmektedir.⁴¹

Yön dergisi sayfalarında yer alan yazılarda, 23 Nisan 1920 tarihinde kurulan "Birinci Büyük Millet Meclisi" ideal bir meclis olarak görülür ve Kemalist halkçılık anlayışının bu mecliste ortaya konduğu öne sürülür.

Büyük Millet Meclisi, Subaylar, memurlar, küçük kasaba tacirleri ve çeşitli din adamlarından kuruluydu. Mecliste büyük ticaret ve sanayi âlemini temsil eden kimse yoktu. (...) Bu Meclis, halkçı bir Türkiye özlemi etrafında birleşti. Birinci Büyük

37 Behzat Ay, "Ekonomide Atatürkçülük", *Yön*, 14 Kasım 1962, sy. 48.

38 *Yön*, Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturulmuş olan resmî tarih perspektifinden beslenmektedir. Osmanlı toplum, ekonomi ve devlet yapısı ile ilgili olarak yapılan değerlendirmeler başta olmak üzere *Yön*'deki tarih okumaları üzerine başlı başına bir çalışma yapmak, oldukça verimli sonuçlar ortaya koyabilecektir.

39 Örnek olarak bkz. Doğan Avcıoğlu, "Kaynağa Dönüş", *Yön*, 7 Kasım 1962, sy. 47.

40 Örnek olarak bkz. Sırrı Hocaoglu, "Rejimin Gizli Hastalıkları: CHP Devrimcilikten Nasıl Uzaklaştı?", *Yön*, 27 Aralık 1961, sy. 2. Buna karşılık "Mustafa Kemal'in getirdiği ilkeler daha uzun yıllar hayatini muhafaza edecektir. Buna sahip olanlara başarı yolları ardına kadar açıktır". Şevket Süreyya Aydemir, Artisto mantığı nasıl Ortaçağ hristiyanlığının skolastik temeli olmuşsa aynı şekilde Atatürkçülüğün de CHP'nin devrimci vasfını yitirmesi ile başlayan süreçte bir "şekil ve surete" indirgendüğünü anlatır. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, "Fikir Atatürkçülüğü ve Kelime Atatürkçülüğü", *Yön*, 24 Ocak 1962, sy. 6.

41 Örnek olarak bkz. Turhan Tokgöz, "Halkçılığın Hikayesi: II Mustafa Kemal ve Halk Partisi Devri", *Yön*, 13 Haziran 1962, sy. 25.

Millet Meclisinin 21 Ekim 1920 tarihli beyannamesi, bu halkçılık görüşünü ortaya koyar.⁴²

Bu beyannamedeki;

'halkçılık programı' içerde kapitalizme, ağalığa ve eşraf idaresine karşıdır. Halkın doğrudan doğruya çalışan sınıfları ile iktidarı ele almasını istemektedir. Bu görünüşe o vakit verilen İçtimai Uhuvvet ve Teavün kelimelerinin bugünkü karşılığı SOSYALİZM'dir. (...) Birinci Büyük Millet Meclisi bu esaslara bağlı kaldığını icraatı ile de göstermiştir.⁴³

Yön yazarları Kemalizm ve sosyalizm ilişkisini ortaya koyarlarken en fazla *halkçılık* kavramına vurgu yapmışlardır. Yöncülere göre "halkçılık, kapitalizme, ağa ve eşraf idaresine karşı olması, doğrudan doğruya çalışan sınıfların iktidarı ele alması demektir. Bugün bu görüşün adına Sosyalizm diyoruz".⁴⁴ Cumhuriyetin kuruluş yıllarında temel prensip olarak kabul edilen halkçılık, CHP'nin zamanla uyguladığı kötü politikalar dolayısıyla bir devlet felsefesi olmaktan çıkmıştır. Zamanla bürokrasi ve eşraf arasında kurulan ittifak, devlet ve halk arasında bir uçurumun oluşmasına yol açmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan devrimler yarım kalmıştır. Örneğin köklü bir toprak reformu gerçekleştirilememiş, dolayısıyla da toplumsal ve ekonomik yapının bütünsel olarak dönüşümü sağlanamamıştır. Yine aynı şekilde halkın çağdaşlaşmasına öncülük eden Köy Enstitüleri kapatılmış ve Köy Enstitülerinin başlattığı "hamle" yarım kalmıştır.⁴⁵

Her ne kadar sosyalizm ve Kemalizm arasında doğrudan bir özdeşlik kurma girişimi dergi sayfalarında açıkça göze çarpıyorsa da Kemalizm konusuna teorik bir çerçeve kazandırmaya çalışan Niyazi Berkes, *Yön*'e yazdığı yazılarla bu bakış açısına daha mutedil bir şekilde yaklaşır. Berkes'in bu bağlamda yazdığı yazıların önemi, bizzat bu konuyu esas alıp işlemeye çalışmasıdır. Berkes'e göre "Mustafa Kemal'in en büyük başarısı ve Kemalizmi gerçek bir devrim yapan tarafı Türkiye'nin ulusal bir devlet olarak kurulmasını, ortaçağ kalıntısı bir rejime son vermeyi sağlaması olmuştur."⁴⁶ Kemalizmin öneminin, eskinin olumsuzluklarından sıyrıl-

42 Avcioğlu, "Kaynağa Dönüş".

43 Turhan Tokgöz, "Halkçılığın Hikayesi: I Kuvvayı Milliye Devri", *Yön*, 6 Haziran 1962, sy. 24.

44 Avcioğlu, "Kaynağa Dönüş". Halkçılık konusunda dergide Ziya Gökalp'e yapılan olumlu atıflar dikkat çekicidir. Bkz. "1923'de yayınladığı Yeni Türkiye'nin Hedefleri adlı seri yazısında Gökalp halkçılığın hedeflerini isabetle çizmiştir: 'Halkçılık esareti, reyalığı, feodalizmi, emperyalizmi, istibdadı, şövenizmi, taassubu, hülasa hürriyet ve müsavata aykırı ne kadar müesseseler varsa hapsini ortadan kaldırmaya çalışan bir mefkuredir.'" Tokgöz, "Halkçılığın Hikayesi: II Mustafa Kemal ve Halk Partisi Devri".

45 *Yön* dergisinin 17. sayısı "Köy Enstitüleri Özel Sayısı" adını taşımaktadır. Derginin kaplığında 10-12 yaşlarında bir erkek bir ve kız çocuğunun fotoğrafı yer almakta, fotoğrafın altında ise büyük harflerle şunlar yazılmaktadır: "Bu iki çocuk Köy Enstitülerinin ilk öğrencileriydi...Şimdi Samsun'da köy çocuklarını okutuyorlar...Enstitü olmasaydı köyde cehaletle kaybolup giderlerdi". *Yön*, 11 Nisan 1962, sy. 17.

46 Niyazi Berkes, "200 Yıldır Neden Bocalıyoruz: VII - Atatürkçülük Nedir Ne Değildir?", *Yön*, 27 Şubat 1963, sy. 63.

mayı becerebilmesi ve toplumu temelden değiştirmeye cesaret edebilmesi olduğunu düşünen Berkes, Kemalizmin üç temel prensibinden bahseder. Bunların birincisi, halkçılıktır. Halkçılık, içeride saltanat ve hilafet rejimine dışarıda Batı emperyalizmine karşı üretilmiş bir doktrindir. İkinci prensip, ulusçuluktur ve Berkes'e göre bu ulusçuluk anlayışı Turancılığın ve İslamcılığın ulusçuluk anlayışından farklıdır. Berkes, Atatürk'ün sosyalizmin bir ideal olarak kalması gerektiğini söylerken, diğer tüm milliyetçilikleri sert bir dille eleştirdiğinin altını çizer. Kemalizmin üçüncü prensibi ise devrimciliktir. Berkes, Kemalist felsefede devrimciliğin "toplumsal değişmeye engel olan geleneksel fikir, değer ve kurumları ortadan kaldırmak" anlamına geldiğini ifade eder. Berkes'e göre devrimcilik ilkesinin varlık sebebi gericilikle başa çıkmaktır. Berkes, Kemalizmi bir "ideoloji" olarak değerlendirmem gerektiğini ifade etmektedir. Zira Kemalizm tüm ideolojilerin üstündedir. Berkes, eğer gelecekte Türkiye'de ciddi bir sosyalizm vücut bulacaksa bunun Kemalizmi reddederek olamayacağını, onu bir referans çerçevesi olarak alması gerektiğini ifade eder. Berkes'e göre, sosyalizmin doğrudan Kemalizm olduğunu iddia etmek de tarihsel gerçeklerle örtüşmez.⁴⁷

Sosyalizm ve Devletçilik

Yön dergisi kendisini "sosyalist" olarak ifadelendirir. Derginin sosyalizm anlayışı, 1950'li ve 60'lı yıllarda Batı-dışı dünyada gündeme gelen ulusal sosyalist akımlarla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Yöncü sosyalist ideoloji ile "Arap sosyalizmi" ya da "Afrika sosyalizmi" adı verilen siyasî çizgiler arasında çok sıkı benzerlikler söz konusudur. Yöncü düşünürlerin söz konusu akımları ve "az-gelişmiş ülkeler"deki diğer sosyalist akımları çok yakından takip ettikleri ve bu akımlara sempati besledikleri dergi sayfalarından kolaylıkla takip edilebilir.⁴⁸

Yöncü sosyalist ideolojinin temel prensibi yerli bir sosyalizm geliştirmektir. Bu noktada her ne kadar sosyalizmin bir ideal olarak biricik olduğunun altı çiziliyorsa da pratikte Türkiye ortamına uygun bir sosyalizmin inşa edilmesinin gerek-

47 A.g.m.

48 Örneğin şu ifade oldukça açıklayıcıdır: "Nâsır'ın 'Millî Yasa' adındaki sosyalizm programının başarısı, Orta Doğunun ezilen ve sömürülen kütellerini arkasından sürükleyebilir." "Arap Birliği", *Yön*, 19 Eylül 1962, sy. 40. Bu inanç doğrultusunda derginin 41, 42, 43, 44, 45, 46 ve 48. sayılarında Cemal Abdülnasır'ın sosyalist bir program olarak takdim edilen "Millî Yasa" adlı ihtilal anayasası orta sayfada yayımlanmıştır. Dergide ihtilalin altı ilkesi olduğu söylenir: "1-Sömürgeciliği ve sömürgeciliği destekleyenleri Mısırlı hainleri tasfiye etmek; 2-Derebeyliği ortadan kaldırmak; 3-Sermayenin iktidar üzerindeki egemenliğine son vermek; 4-Toplumsal adaleti sağlamak; 5-Güçlü bir milli ordu kurmak; 6- Sağlam bir demokrasi hayatını kurmak". Mısır başta olmak üzere Orta Doğu ve Afrika'daki siyasal gelişmeler de çok yakından takip edilmiştir. Bu bağlamda dergi sayfalarında sıcak gelişme ve gözlemlere de yer verilmiştir. "Tanınmış iktisatçılardan Melih Tümer, Nâsır'ın sosyalizmini yerinde görmek için Kahire'ye gitti. Mısırlı iktisatçılarla ve idarecilerle konuştu. Okuyacağımız yazı bu gezide edinilen intibaların mahsulüdür." Melih Tümer, "30 Milyonluk Orduda 40 Bin Yaralı!", *Yön*, 20 Aralık 1961, sy. 1. Bunun yanında Küba üzerine de yazılar yayımlanmıştır. Bkz. Türkkiye Ataöv, "Castro Sosyalizmi", *Yön*, 31 Ocak 1962, sy. 7. Benzer kategorideki bir yazı için bkz. Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Cezayir", *Yön*, 28 Mart 1962, sy. 15.

liliği de ifade edilmektedir. Türkkaya Ataöv'ün ifadeleriyle, "her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarına en uygun şekilde yeşerir."⁴⁹ Bu düşünce *Yön*'ün Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği sosyalist anlayışa olan soğuk duruşundan da beslenmektedir. Sovyetler'deki uygulamayı "demokratik" bulmayan *Yön*, Türkiye şartlarına uygun bir millî sosyalizm geliştirilmesinin gereğine inanmakta ve sosyalizmin "en büyük milliyetçilik" olduğunu savunmaktadır.

Yöncü düşünürlerin en fazla dikkat çektikleri nokta, sosyalizmin zararlı bir ideoloji olmadığı, ülkenin güvenliğini tehdit eden bir boyut içermeyip, esasında sosyal adaleti tesis etmeye dönük bir sistem arayışından ibaret olduğudur. Bu bağlamda *Yön* sayfalarında sosyalizm ve komünizm arasında bir benzerlik olmadığı, sosyalizmin komünizmden çok farklı hatta onun karşıtı bir ideoloji olduğu sıklıkla işlenmiştir.⁵⁰ Türkiye'de ancak sosyalizm sayesinde komünizmin önüne geçilebileceği de, yine bu anlamda gündeme getirilen bir husustur. Bu tartışmalar dönemin ulusal ve uluslararası konjonktüründeki anti-komünizm söyleminin canlılığı akla getirildiğinde daha iyi anlaşılabilir.

Halka dayanan ve halka yönelen bir toplum düzeni olarak tanımladıkları sosyalizmi yerli bir unsur olarak değerlendirme yaklaşımı, Yöncü düşünürleri "Türk sosyalizmi" kavramını icat etmeye sevk eder. Aslında ilk kez Şevket Süreyya Aydemir'in kullandığı bu kavrama Sadun Aren'in bazı itirazları olmuşsa da kavram, dergideki egemen sosyalizm anlayışını birebir yansıtmaktadır. Aydemir'in ifadeleriyle:

Türk Sosyalizmi temellerini Türk Milli Kurtuluş hareketinden alır. Türk Sosyalizminin belli başlı prensipleri şunlardır: 1) Antiemperyalizm: İstiklâlcilik. 2) Antikapitalizm: Millî ve halkçı ekonomi. 3) Karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığa reddeden ileri bir devletçilik. 4) Halk için, halkla beraber hal[k]çılık. Faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet. 5) Mustafa Kemal'in anladığı mânâda bir vatan anlamı. Saldırganlığa ve istilâcılığa karşı çıkış. 6) Mustafa Kemal'in anladığı mânâda bir millet anlamı. Dil, Tarih ve Kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik. 7) Dev[le]tte, rejimde, dış politikada ve ekonomide millî olmak vasfı. 8) Demokratik düzende Sosyal Devlet anlamının işlenmesi ve organlarının yaratılması. 9) Millî hayatın bütün kollarını içine alan bir plâncılık. 10) Emegın ve hizmetin korunması ve teşkilâtlandırılması. Güçlü ve bağımsız sendikacılık. 11) Din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması, lâiklik.⁵¹

49 Türkkaya Ataöv, "Türk Sosyalizmine Doğru", *Yön*, 7 Mart 1962, sy. 12.

50 Örnek olarak bkz. Şevket Süreyya Aydemir, "Komünizm İle Mücadele", *Yön*, 5 Eylül 1962, sy. 34; Halil Özyörük, "Komünizm Nedir?", *Yön*, 14 Şubat 1962, sy. 9; Doğan Avcıoğlu, "Batıda Ortanın Solu Sosyalizm ve Komünizm", *Yön*, 3 Mart 1967, sy. 205; İlhan Selçuk, "Şantaj İflas Edecektir", *Yön*, 10 Ocak 1962, sy. 4; Abdi İpekçi, "Sosyalizm Komünizmin Zehiri Mi, Panzehiri Mi?", *Yön*, 17 Ocak 1962, sy. 5; İlhami Soysal, "İftira Eden Namussuzdur", *Yön*, 3 Ekim 1962, sy. 42.

51 Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizminin İlkeleri", *Yön*, 9 Ocak 1963, sy. 56. Türk sosyalizmi ile ilgili olarak ayrıca bkz. Şevket S. Aydemir, "Kemalizm Ortâ Mâlî Değildir!"; *Yön*, 11 Nisan 1962, sy. 17; Aydemir, "Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü"; Ataöv, "Türk Sosyalizmine Doğru".

Dergide yürütülen sosyalizm tartışmalarında, sürekli olarak sosyalizmin iki yönüne vurgu yapılmıştır.⁵² Birincisi bir “hayat tarzı” olarak sosyalizm. İkincisi ise, bir kalkınma yöntemi olarak sosyalizm. Her ne kadar dergide birinci şekliyle sosyalizm üzerine bazı değerler söz konusu olsa da genel itibarıyla sosyalizmin kalkınma boyutuna dikkat çekilmiştir. Sadun Aren’e göre; “(...) sosyalizmin gerçek gerekçesini ortaya koyabilmek bakımından yukarıdaki tarzda bir ayırım faydalı olmakla beraber doğru değildir. Çünkü sosyalizmin bir hayat tarzı olmak ve bir iktisadî kalkınma vasıtası olmak yanları arasında çok sıkı bir bağlantı vardır. Hattâ, bu ikisini birbirinden ayırmağa imkan yoktur.”⁵³

Bu bağlamda, devletçilik sıklıkla işlenen bir temadır. Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede, kalkınmanın, özel teşebbüs üzerinden sağlanmaya çalışılmasının hem çok uzun bir süre alacağına hem de toplumsal adaletsizlikleri artıracığına inanan Yöncü düşünürler, devletçi bir kalkınma felsefesinin üretilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Merkezî bir yapı etrafında oluşturulacak bir kalkınma stratejisi kapitalist işletmelerin kârını gözetmeyecek, toplumun hızlı ve dengeli bir biçimde kalkınmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde “emperyalist politikalar” a karşı da yine uygulanacak sistemli bir devletçilik politikası ile karşı konabilecektir. “Hele de başka uluslar alabildiğine ilerlerken, bizi mahveden emperyalistlerden ve bizi yutan kapitalistlerden yardım beklemekle oyalanmak, iç ve dış kapitalistlere, sömürücülere olanaklar tanımak halkı yoksul koyan, aç bırakan hareketlerdir.”⁵⁴ Devletçiliğin önemine vurgu yapılırken, ironik bir biçimde “dünyanın medeni ülkeleri” örnek alınmaktadır. “Dünyanın en medeni ülkelerine bakınız. Devletçilik bugün hepsinde baş tacıdır. Yakın tarih medenî ülkelerin liberalizmden sosyalizme yolculuk tarihidir. Toplumlar sosyal devlet kavramına ve sosyal reformlar hedefine yönelmişlerdir. Devletçilik fertlerin refah ve saadetleri için tabii çare sayılmaktadır.”⁵⁵

Türkiye’nin ekonomik kalkınmasının sanayileşmekten geçtiğine inanan Yöncü yazarları bunun da ancak devlet eliyle gerçekleşmesi gerektiğine inanırlar.⁵⁶ Avcıoğlu’na göre; “(...) devletçiliğin ilk meselesi, devletçiliğe inanmış bir siyasal kadronun ve ortamın yaratılmasıdır. Devletçiliğin temel gayesi, özel çıkarlar yerine, halkın çıkarını geçirmektir. Bu sebeple, tam mânâsıyla halkın yararına yöneltilmiş bir devletçilik halkçılıktan ayrılmaz. Gerçekten halkçı bir idare olmadıkça, devletçilik-

52 Derginin sosyalizm anlayışını apaçık gözler önüne seren bazı yazılar için bkz. Erdoğan Alkan, “Sosyalizm ve Köy Kalkınması”, *Yön*, 24 Ekim 1962, sy. 45; Sadun Aren, “Devrimcilik Nedir?”, *Yön*, 14 Kasım 1962, sy. 48; Sadun Aren, “Nasıl Bir Sosyalizm”, *Yön*, 14 Mart 1962, sy. 13; Doğan Avcıoğlu, “Niçin Sosyalizm”, *Yön*, 31 Ocak 1962, sy. 7; Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizm Anlayışımız”, *Yön*, 22 Ağustos 1962, sy. 36; Doğan Avcıoğlu vd., “Yön’ün Sosyalizm Konusunda Açık Oturumu: Üç Profesör Sosyalizmi Savunuyor”, *Yön*, 31 Ocak 1962, sy. 7; Adnan Çalıköğlü, “Köyde Sosyalizm Kooperatifçilik”, *Yön*, 24 Ocak 1962, sy. 6; Kemal Kurdaş, “Eğitimde Sosyalizm”, *Yön*, 13 Mart 1963, sy. 65; John Strachey, “Sosyalizm Nedir Ne Değildir?”, *Yön*, 31 Ocak 1962, sy. 7.

53 Sadun Aren, “Demokrasi ve Sosyalizm”, *Yön*, 8 Ağustos 1962, sy. 34.

54 Ay, “Ekonomide Atatürkçülük”.

55 İlhan Selçuk, “Bizim Milliyetçiliğimiz”, *Yön*, 3 Ocak 1962, sy. 3.

56 Sadun Aren, “Devletçilik: Sanayiinin Himayesi”, *Yön*, 10 Ocak 1962, sy. 4.

ten beklenen faydaların çoğu sağlanamaz. O halde Devleti özel çıkarların elinden kurtarmak lazımdır. Bu da özel iktisadi gücün, paraya dayanarak, devleti ele geçirmesini önlemekle gerçekleşir. Özel çıkarların büyük siyasi nüfusunu kırmak için, banka, sigorta, dış ticaret gibi alanların devletleştirilmesi, iç ticaretin istismarçı mutavassıtların elinden kurtarılması, ağaların siyasi gücüne son verecek köklü bir toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve geniş bir kooperatifçilik hareketine gidilmesi lâzımdır. (...) Demokrasiyi gerçekleştirme vasıtası olan devletleştirme, aynı zamanda, rasyonel bir iktisadi kalkınma yoludur. (...) Bütün iktisadi hayatın planlanması, devletçiliğin tabii bir sonucudur. Plânlama ise, akılcı bir kalkınma doktrinine dayandırılmadıkça pusulasız kalır. Sosyalizm, halkçı ve akılcı bir kalkınma doktrini olarak, devletçilik ve plânlama için en uygun ortamı yaratır.”⁵⁷

Yöncülere göre, devletçilik uygulanmaksızın toplumun çağdaş değerleri içselleştirebilmesi de mümkün olmayacaktır. Ekonomik özgürlük sağlanmadan siyasî özgürlüğün tek başına bir anlam ifade etmeyeceği, hatta toplumu boşu boşuna oyalamak anlamına geleceği konusu da bu noktadan itibaren düşünülebilmektedir. Bu husus, *Yön*'ün temsil ettiği siyasî çizginin anlaşılması açısından oldukça önemli bir teorik zemin sağlamaktadır.

Milliyetçilik

Milliyetçilik konusunda *Yön* dergisinde yazılan yazılara bakıldığında ortak bir nokta hemen göze çarpar. O da, gerçek milliyetçilik ve sahte milliyetçilik arasında yapılan ayırmadır. Bu ayırım, *Yön* dergisinde milliyetçiliğe değinen hemen her yazıda gizli ya da açık olarak bulunmaktadır. Yapılan yorumlarda, “kendilerine milliyetçi diyenler” eleştirilmekte ve “gerçek milliyetçiler”in Yöncüler olduğu iddia edilmektedir. Birçok yazıda “sahte milliyetçiler” karikatürize edilmekte, esasında onların din ve milliyet istismarı yaptıkları öne sürülmektedir.⁵⁸ *Yön* sayfalarında

57 Doğan Avcioğlu, “Kalkınma Programı: Devletçilik”, *Yön*, 13 Haziran 1962, sy. 25. *Yön*'de devletçilik konusunda ayrıca şu yazılara bakılabilir: Nermin Abadan, “Azgelişmiş Ülkelerde Devlet”, *Yön*, 4 Temmuz 1962, sy. 28; Çetin Altan, “Yaşamın Liberalizm”, *Yön*, 20 Aralık 1961, sy. 1; Sadun Aren, “Devletçilik: Plan ve Kalkınma”, *Yön*, 3 Ocak 1962, sy. 3; Sadun Aren, “Kalkınma, Demokrasi ve Metod...”, *Yön*, 27 Aralık 1961, sy. 2; Doğan Avcioğlu, “Devletçilik Nasıl Dejenere Oldu?”, *Yön*, 10 Nisan 1963, sy. 47; Doğan Avcioğlu, “Kalkınma Stratejisi”, *Yön*, 14 Mart 1962, sy. 13; Muzaffer Karan, “Özel Teşebbüs Mü? Devletçilik Mi?”, *Yön*, 13 Haziran 1962, sy. 25; Kemal Kurdaş, “Nasıl Kalkınabiliriz?”, *Yön*, 6 Mart 1963, sy. 64.

58 “Bugünün Türkiyesinde milliyetçilik, ancak millet sevgisi, halk sevgisi olarak anlaşıldığı zaman saygı görebilir. Bu halk sevgisinin birinci şartı ise, halkın refahı için çalışmak, fedakârlığa katlanmak ve kütlelere refah getirecek sistemli kalkınma yollarını araştırmaktır. Milliyetçiliğin bayraktarlığını kimseye bırakmamak, ondan sonra da, sıra fedakârlığa, çalışmaya ve sistemli kalkınmanın şartlarına katlanmağa gelince yan çizmek Türkiyede çok sık görülen bir davranış”tır. Mümtaz Soysal, “Milliyetçilik”, *Yön*, 10 Ocak 1962, sy. 4. “Lâfla milliyetçilik ve nefesle din... Bunları dış yardımların sadakasına sarıp fakir halkın cehaletine sunacak oy toplıyacaksın. İktidarı alınca aynı oyun. Tekrar alınca bir daha aynı oyun. (...) Lâf devri kapanmak üzeredir. Lâf devrinin yerine akıl devri, mantık devri bilim devri başlamak üzeredir.” İlhan Selçuk, “1962'de Türk Milliyetçiliği”, *Yön*, 6 Haziran 1962, sy. 24.

gerçek milliyetçilerin Türkiye'nin yaşadığı sıkıntılara çözüm yolu bulmaya çalışanlar olduğu söylenmektedir. "Bu buhranlı durumda, gerçek milliyetçinin ve vatanseverin vazifesi, çıkmazdan kurtuluş yolu aramak, bir çıkar yol bulmak için çırpınmaktır. YÖN bu gaye ile ortaya çıkmıştır."⁵⁹

Yön yazarlarının milliyetçilik konusundaki temel görüşü, milliyetçiliğin devrimcilikle, kapitalizm karşıtlığıyla ve antiemperyalizmle aynı şey olduğudur. "Bütün Kuzey Afrikada, Yakın ve Orta Doğuda, az gelişmiş Asya ve Afrika ülkelerinin milliyetçilik akımları, kapitalizmin sömürgecilik karakterine isyanla başlamıştır. Bu zincirin ilk ve en büyük destanı Atatürk ihtilâli, kapitalizmin emperyalizmine karşı idi."⁶⁰

İlhan Selçuk'un şu sözleri *Yön*'ün milliyetçiliğe nasıl baktığını özetlemektedir: "YÖN'ü çıkarmağa karar verdiğimiz günlerde, tutacağımız yolun tartışmalarını hatırlıyorum. Atatürkçülüğü benimsemiş ve milliyetçilik ilkesinin iktisadi anlamını laf ve edebiyattan uzak bir gerçeklik içinde yerine oturtmuş kişilerin dergisi idi *Yön*. (...) Ankarada Çankayanın ışıklı gecelerinde süren konuşmalarımızda milliyetçilik kavramını kullanıp memleketi sömüren yabancı sermaye uşaklarının gerçek yüzlerini ortaya koyma kararına varıyorduk. O günden bu yana geçen olaylar başarıya kavuştuğumuzu göstermektedir. Kökü dışarıda kuruluşların teker teker ipliğini pazara çıkaran YÖN, gerçek milliyetçiliğin ne olduğunu kamu oyuna duyurmuştur. (...) Milliyetçilik az gelişmiş ülkelerde edebiyat değil, bağımsızlığın ve iktisadi kalkınmanın ayrılmaz bir yöntemidir. Davul zurna çalıp, marş söyleyip, nutuk atıp ve sonra da petrolerimizi yabancı şirketlere peşkeş çekmekle milliyetçilik olmaz. Bütün Asya ve Afrika milletlerine ışık tutan Atatürk milliyetçiliğinin bilimsel temelleri açık ve kesindir. Bu temeller Türk milliyetçiliğinin şaşmaz rotasını tespit etmektedir. YÖN bu rotanın savunucusu, bu yolun yolcusudur."⁶¹

Yöncülere göre milliyetçilik az gelişmiş ülkelerde kalkınma amacının bir zorunluluğu olarak ortaya çıkmaktadır. "Sosyalizm, tek kelimeyle, sosyal adalet içinde hızlı kalkınma metodudur. Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma ise memleketimizi bugünkü çıkmazdan kurtaracak tek yoldu. Bunun içindir ki, sosyalizm en büyük milliyetçiliktir."⁶²

59 Doğan Avcıoğlu, "Yapıcı Milliyetçilik", *Yön*, 10 Ocak 1962, sy. 4. Ayrıca bkz. Doğan Avcıoğlu, "Milliyetçilere Sesleniş", *Yön*, 25 Eylül 1964, sy. 78.

60 Selçuk, "Bizim Milliyetçiliğimiz".

61 İlhan Selçuk, "Milliyetçiliğin Temelleri", *Yön*, 29 Ocak 1965, sy. 96.

62 Avcıoğlu, "Yapıcı Milliyetçilik". "Sosyalist görüş reformcudur, lâiktir, devrimcilerin halka rağmen değil, halkla birlikte ve halk eliyle gerçekleştirilmesini ister. Bu yönde ve bu yolda Atatürkçülüğün kaynağına inilmektedir. Sosyalistlerimiz evrimcidirler. Atatürk'ün işaret ettiği yolda onun getirdiklerini de aşmayı, daha ileriye gitmeyi amaç edinmişlerdir. Kısaca, gerçek milliyetçiler, sosyalistlerdir." İsmail H. Oğuz, "Sosyalizm ve Milliyetçilik", *Yön*, 18 Temmuz 1962, sy. 31. *Yön* dergisinin 216. sayısının kapak başlığı "Sosyalist Milliyetçilik Teorisi"dir. Tarih: 19 Mayıs 1967.

Demokrasi

Demokrasi konusu *Yön* dergisinde hassasiyetle tartışılan konulardan biridir. *Yön*'deki demokrasi tartışması en temelde sosyalizmin demokrasiye karşı olmadığı tezini ispatlama amacı çerçevesinde sürdürülmüştür. Örneğin Mümtaz Soysal sosyalistlerin demokrasi görüşlerini ortaya koymaları gerektiğini ifade ederken, buna gerekçe olarak, düşmanlarının sosyalizmi "kanlı kırbaçlı bir istibdat rejimi" olarak yansıtmaya çalışmalarını gösterir. Soysal'ın yaptığı ve Yöncüler tarafından paylaşılan demokrasi çözümlemesi savunmacı bir yaklaşımla üretilmiş, oldukça zayıf bir çerçeve içerisinde formüle edilmiştir. Soysal'a göre: "Eğer demokrasi, etimolojisine uygun en basit tanımla bir 'halk idaresi' rejimiyse halkçılığı kendi temel ilkelerinden biri sayan sosyalizmin, bu gerçek anlamına uygun bir demokrasiyle alıp veremediği bir şey bulunmaması gerekir. 'Halk tarafından' yönetilen bir devlette yapılan işler de elbet 'halk için' olacaktır. Oysa, gelip geçmiş bütün iktisadî sistemler arasında halka, kütleye ve sokaktaki adama en büyük değeri veren, tutumlarında hep bu endişeyi ön plâna alan tek sistem sosyalizmdir. Öbürleri, halka ve halkın refahına hep dolambaçlı yollardan gitmekte; meselâ, bazı kişilerin zenginleşme isteklerinden ve kâr niyetlerinden eninde sonunda toplumun da faydalanacağını ispata çalışmaktadırlar. Sosyalizm ise, böyle dolambaçlı yollara sapmadan, iktisadi hayatın işleyişinde halka doğrudan doğruya sahiplik bağlantıları kurmakta, her işi topluma göre ve toplum için ayarlamaktadır. O halde, nazarı olarak, gerçek anlamında bir demokrasi ile sosyalizm aynı şeydir."⁶³ Aren'e göre de: "Sosyalizm değil demokrasiye karşı olmak, aksine onu en tabii ve zarurî vasıtası ve yardımcıları telakki eder. Çünkü ancak demokrasi, yani halkın idareye iştiraki, idarecilerini seçmesi ve denetlemesi vasıtasıyla ki, insanın insanı istismarı kesinlikle önlenir. Aksi halde, yani halk idaresi ihmal edildiği takdirde, bertaraf edilen bir sömürücü grubun yerini başka bir sömürücü grubun alması kaçınılmazdır."⁶⁴

Taner Timur, demokrasi konusunu teorik bir çerçevede tartışmaya çalıştığı yazısında halledilmesi gereken temel meselenin demokratik rejimin bir gaye mi, yoksa belli meseleleri çözmeye başvurulacak bir araç mı olduğu meselesi olduğunu söyler. Çünkü Timur'a göre 27 Mayıs'tan sonra gündeme gelen inanç buhranı "(...) herşeyden önce demokrasinin mahiyeti ile ilgili tereddütlerden doğmuştur. Ekonomik meselelerimiz çözüm yoluna girmedikçe, siyasi rejimimizin temel müesseselerinin gereken itibara sahip olacaklarını sanmak hâtalıdır. (...) Demokrasi, sadece bir siyasi teşkilatlanma şekli değil, aynı zamanda da bir hayat felsefesi ve yaşama tarzıdır. Bu bakımdan, demokratik rejimi bir vasıta olarak görmek doğru değildir. Bununla beraber, müşahhas bir yaşama tarzı olarak ortaya çıkmadıkça ve felsefi plânda yapılmış bir tercihle, bu tercihin zorunlu kıldığı şekli düzen olarak kaldıkça, demokrasiyi gaye saymak da mümkün değildir. (...) Eğer bugün Tür-

63 Mümtaz Soysal, "Demokrasi Anlayışımız", *Yön*, 11 Temmuz 1962, sy. 29.

64 Aren, "Demokrasi ve Sosyalizm".

kiye'de demokrasi sadece şekli müesseseler olarak değil, fakat müşahhas bir yaşama tarzı olarak mevcutsa, demokrasinin vasıta olduğu iddia edilemez. Aksine, demokrasi ancak şeklen mevcutsa ve her geçen gün kalkınma savaşımında aleyhimize işliyorsa, o zaman da bu rejimi gaye saymak mümkün değildir. Bize öyle geliyor ki, bütün güçlüğümüz, meselelerimizi, az gelişmiş memleketler terimleriyle ele almakta gösterdiğimiz tereddütten doğmaktadır. Nedense, gerçekleri bir türlü olduğu gibi kabul edemiyoruz.”⁶⁵

Yöncü düşünceye göre gerçek demokrasinin oluşturulması için sosyalist düşüncenin yayılması ve örgütlenmesi gerekmektedir. Dergide genel olarak hümanist bir perspektiften yapılan yorumlarda sosyalizmin insana verdiği değer ve demokrasi arasında analogiler kurularak demokrasi konusu tartışılmaktadır.

Zinde Kuvvetler

1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Demokrat Parti'nin uyguladığı politikalar, özellikle aydın ve bürokrat kesim arasında çok partili siyasî yaşama ilişkin bir soğukluğun meydana gelmesine yol açmıştır. Bu soğukluğun başlıca nedeni, Türkiye'de milletvekillerinin milleti temsil etme kabiliyetlerinden yoksun oldukları düşüncesidir. *Yön* dergisine öncülük eden kadro da bu inancı paylaşmaktadır.

Yön dergisine öncülük edenleri teşvik eden başlıca gelişme, 27 Mayıs askerî darbesi ve öncesinde oluşan siyasî iklimdir. Ordu içerisinde Demokrat Parti politikalarına karşı oluşan muhalefetin yarattığı hava, dönemin siyasî düşünce ortamına bazı yeni unsurlar katmıştır.⁶⁶ Bu dönemde ordu içerisinde sol düşüncenin sempati topladığını düşünen solcu aydınlar ordunun siyasetteki alanının daha fazla genişlemesi gerektiğini düşünmeye, parlamento merkezli siyasetin ülkeye zarar verdiğini savunmaya başlamışlardır. Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede siyasî özgürlüğün ekonomik özgürlük olmaksızın anlamsız olduğu tezi de bu düşüncenin arkasında duran en önemli dayanaktır.

Yön, Demokrat Parti dönemini “emperyalizm-ağa-komprador üçlüsünün altın devri” olarak yorumlamıştır.⁶⁷ Bu, aslında tek başına Demokrat Parti politikalarını olumsuz görmekle ilgili bir tutum olmayıp, çok partili hayatın doğasına duyulan soğuklukla alakalı bir durumdur. *Yön*, “kötü gidişe zinde kuvvetlerin verdiği bir tepki” olarak gördüğü 27 Mayıs ihtilalinin ardından oluşan ortamda sosyalistlere çok iş düştüğü inancı ve yapısal değişikliklere gidilmesi gerektiği düşüncesi ile başladığı yayın hayatını, çeşitli biçimlerde, zinde güçleri Türk siyasî hayatı-

⁶⁵ Taner Timur, “Demokrasi ve Demokrasi”, *Yön*, 6 Haziran 1962, sy. 24.

⁶⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi 1960-1980*, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987; Orhan Erkanlı, *Anılar...Sorunlar...Sorumlular*, İstanbul: Baha Matbaası, 1972; Hadi Hüsman, *Hatırladıklarım, Düşündüklerim*, İstanbul: Baha Matbaası, 1975; Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985; Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayısın Romanı: İhtilâlciler, Olaylar, Düşünceler, Anılar*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975.

⁶⁷ Doğan Avcıoğlu, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, 14 Ekim 1966, sy. 185.

na daha fazla dahil olmaya çağırın yazılar yayımlayarak sürdürür. Dergi sayfalarında her ne kadar *zinde güçler* kavramı ile aydınlar başta olmak üzere “dinamik toplum kesimleri”ne vurgu yapıldığı öne sürülüyorsa da, esasında zinde güçler terimi silahlı kuvvetlerin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Yön dergisi, klasik Marksist sınıf çatışması tezini benimsemez. Türkiye toplumunun kalkınması probleminin en büyük sorun olduğunu düşünen *Yön*, bunun için ne liberal toplum ve ekonomi kuramını, ne de Marksist toplum ve ekonomi kuramını yeterli görür. Yöncü düşünce “işçi sınıfı” vb. toplumsal güçlerin dönüştürücülüğüne inanmaz.⁶⁸ Bu, belki de, *Yön* teorisyenlerinin Marksist bir arkaplana sahip olmamalarından, Anglo-Sakson eleştirel düşüncesinden beslenmelerinden kaynaklanan bir durumdur. Yöncü düşünceye göre, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede toplumun kalkınması, ne liberal ekonomi doktrini ile ne de klasik Marksist ekonomi doktrini ile sağlanabilir. Türkiye’de toplumsal kalkınma ve dönüşüm zinde güçler eliyle, yukarıdan, hızlı ve dengeli bir biçimde gerçekleştirilmelidir. *Yön* sayfalarında ifade edilmeye başlanan ve daha sonra *Yön* dergisinin devamı ve daha siyasî bir versiyonu olan *Devrim* gazetesinde formüle edilen şekliyle, bu değişimin motoru ordu olacaktır. Dikkat edildiğinde görülecektir ki, *Yön* dergisi sayfalarında ordunun önemine gittikçe artan oranda dikkat çekilir. Ordu, “milli devrimci kalkınma” sürecinin motoru olacaktır.⁶⁹ Zira Türkiye’de kalkınmanın ilk şartı olan bağımsızlık savaşını yürütecek güç ve yeteneğe sahip olan yalnızca zinde kuvvetlerdir.⁷⁰

Yön yazarları ordunun siyasî hayattaki etkinlik alanını genişletmesi gerektiğini söylerlerken temelde iki hususa dikkat çekmektedirler. Bunlardan birincisi, ordunun Türkiye’de oynadığı rolün Batı’daki rolünden farklı olduğu düşüncesi iken, ikincisi Atatürk’ün Türk ordusuna sonsuz güven duyduğu inancıdır. *Yön* yazarları, Batı tarihinde ordunun burjuvazinin silahlı gücü olarak hareket ettiğini, muhafazakâr bir gücün temsilini üstlendiğini, buna karşılık Türkiye’de ordunun bir halk ordusu olduğunu ve değişimin öncüsü (ilerici bir güç) olma misyonunu üst-

68 Bu nokta radikal Türk solu tarihinde Türkiye İşçi Partisi ile birlikte *Yön* dergisinin (hareketinin) en fazla eleştirildiği noktadır. Bu eleştirileri Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı’nın kiler çok iyi yansıtmaktadır. Hikmet Kıvılcımlı, Batı’da sosyalizmin komünizme karşı bir emniyet sübabı olarak işlev gördüğünü ifade etmekte ve sosyalizmi benimseyen Yöncüleri eleştirmektedir. Kıvılcımlı “Yönizm”i şöyle tanımlamaktadır: “Sınıfların artık ‘milli şef’çe ilan edilmiş bulunduğu Türkiye’de, sınıflar üstü ‘Aydın ve Zinde Kuvvetler’in güdeceği devletçilik’tir.” Kıvılcımlı’ya göre *Yön*, “sınıf yok devlet var” parolasını siyasî hayatta etkin kılmak istemektedir. Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, s. 27. Kıvılcımlı’ya göre, *Yön*, “devlete karşı devleti” kullanmaya çalışmaktadır. Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, s. 105. Mihri Belli’nin eleştirisi için bkz. Mihri Belli, “Tabuları Yıkan Anti-Amerikan Doğan”, *Aydın Üzerine Tezler - 5 1830-1980*, Yalçın Küçük (haz.), İstanbul: Tekin Yayınevi, 1988.

69 Bu doğrultuda Avcıoğlu’nun kalkınma yolunda iş orduları kurmak şeklinde ilginç bir önerisi olmuştur. Bkz. Doğan Avcıoğlu, “Kalkınma Programı: IV - İş Orduları”, *Yön*, 28 Mart 1962, sy. 15.

70 Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs”, *Yön*, 27 Mayıs 1966, sy. 165.

lendiğini ifade ederler. İlginçtir, bu tezi kanıtlamak için *Yön* sayfalarında dönemin önde gelen Amerikalı modernleşme kuramcılarının Türk ordusunun modernleşme sürecindeki rolüne ilişkin makaleleri de yayımlanır.⁷¹ “Günümüzün en önemli konularından biri, sosyalizmin nasıl ve hangi kuvvetlere dayanarak gerçekleştirilebileceği meselesidir. (...) ‘CHP ve CHP’ye karşı olanlar’ gibi sun’i bir bölünmenin yerini, gerçek bir ayrılma olan ilerici-gerici bölünmesi almalı, bugün muhafazakâr siyasi partilerin içinde yer alan ilerici kuvvetler gerçek yerlerini bulmalıdır. (...) Fakir ve mütevazı ailelerden gelen ordu, Türkiye’mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin Batılılaşma hamlelerinde, ordu, daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugün de ilerici kuvvetlerin, Anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur. (...) Gerçekten de Batı’da ordu, burjuvazinin tam bir aleti olmuştur. Batı burjuvazisi kendi çocuklarını asker yapmış, onları sınıf menfaatlerini koruyacak şekilde yetiştirmiş ve askerlik mesleğini işçi ve köylü çocuklarına kapamıştır. Bu sebeple, batıda ordu, daima gerici kuvvetlerin safında yer almış, haklarını arayan işçilere kurşun yağdırmıştır. Güney Amerika’da da durum aynıdır. Türkiye’de ise halktan çıkmış Atatürkçü bir ordu vardır. Bu orduyu hâkim sınıfların elinde itaatkâr bir alet olarak düşünmek büyük bir hatadır.”⁷² Yöncü düşünürler tüm toplum kesimlerinin ordu etrafında birleşmeleri gerektiğini ifade etmektedirler.⁷³ Türkiye’nin gerçekleri açısından parlamento merkezli bir siyaset ülkeyi geriye götürecektir. “Feodal kalıntılardan hâlâ kurtulamamış ve az sayıdaki işçisi dahi bölgesel bağılıkların etkisi altında bulunan bir toplumda parlamentoculuk, geri unsurların egemenliğini sağlamaktadır.”⁷⁴

Dergi sayfalarında, Türkiye’de Batı’dakine benzer bir siyasî kültürün oluşmadığı sıklıkla işlenmiş, bu nedenle parlamentoculuğun Türkiye’de bir geleceğinin olamayacağı ifade edilmiştir. Niyazi Berkes’in şu satırları oldukça açıklayıcıdır: “Türk kalkınma ve modernleşme tarihinde, gericilik kuvvetlerinin baskısı, liberal veya sosyalist ideolojilerin çağdaş uygarlığa geçmeyi özliyen aydınlar arasında benimsenip yerleşmesine daima engel olmuştur. Namık Kemal’den Ziya Gökalp’e kadar hep böyle olmuştur. Bu yüzden Türk siyasi düşüncüsü, Batı ideolojileri ölçülerine göre, ‘atrophid’ olarak, güdükleşmiş olarak kaldı. Liberalizm, halkçılık, sosyalizm gibi ideolojik eğilimler İslamcılık, Osmanlıcılık, Turancılık gibi hayali lâkırdı sistemlerinin karşısında hem cılız, hem tesirsiz kalmıştır. Bu yüzden bizde gerçek anlamıyla siyasi düşüncü asla yerleşmemiş; gerçek siyasi düşünceler de safdillik ötesine geçmemiştir. Toplumun ekonomik kalkınma ve uygarlıksal değişmesi bakımından hiçbir değeri olmayan hayali fikirler, toplumun sınıflarını ve

71 D. Lerner ve Arkadaşları, “Değişen Toplumlarda İlerici Kuvvet: Ordu”, *Yön*, 10 Ekim 1962, sy. 43. Bu konuda ayrıca bkz. Fahrettin Altun, *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2002, s. 119-123.

72 Doğan Avcioğlu, “Sosyalist Gerçekçilik”, *Yön*, 12 Eylül 1962, sy. 39.

73 İlhami Soysal, “Ordu”, *Yön*, 10 Eylül 1962, sy. 43.

74 Doğan Avcioğlu, “Cumhuriyet’in 42. Yılında”, *Yön*, 29 Ekim 1965, sy. 135. Ayrıca bkz. Doğan Avcioğlu, “Parlamentoculuk”, *Yön*, 8 Nisan 1966, sy. 158.

halk kütlelerini siyasi meselelerde daima bulandırmış, yanıltmış; ekonomik ve siyasi meseleleri aydın açılardan görüp anlamalarına imkân bırakmamıştır. Siyasi parti hayatı siyasi fikir manzumelerine değil, bu hayali fikirlerin baskısından kurtulamayan opportunizme dayanır olmuştur. Bu, bugün böyle olduğu gibi o zaman da böyle idi.”⁷⁵ Yöncüler, Atatürk’ün orduya duyduğu güvene sık sık referans verirler. Bu durum Türk aydınının orduya olan güvenini de açıklamaktadır. Berkes’e göre, “Mustafa Kemal ve ordu olmasaydı, gerici çıkarıcıların kudreti, bunları bir kaşık suda boğacaktı. Bunun içindir ki ilerici Türk aydını Mustafa Kemal’e bu kadar bağlıdır, ve bunun içindir ki ordu ile ilericilik kendilerini her zaman aynı safalarda bulmuşlardır.”⁷⁶

Yön dergisi tüm bu konuları tartışırken silahlı kuvvetlere etki etmeyi amaçlıyordu. Yöncüler, dayandığı haklı gerekçelere rağmen 27 Mayıs ihtilalinin erken bir vakitte gündeme geldiğini düşünüyorlardı. “İlerici bir hareket” olan 27 Mayıs, yeterli şartlar ve gerekli kadrolar oluşmadan gündeme gelmiş, bu nedenle de “DP zihniyetliler” yeniden iktidarı devralmışlardı. Oysa “artık” şartlar ve kadrolar oluşmaya başlamıştı.

Sosyalist bir düzen, kalkınmış bir Türkiye ve ilerici bir toplum inşa edecek tek aktörün silahlı kuvvetler olduğu inancı, *Yön* dergisini çıkaran ve bu derginin söylemini biçimlendiren yazarları, zinde kuvvetler konusunu sürekli gündemde tutmaya itti. Hatta bu meselenin daha fazla işlenmesi gerektiği inancı, *Yön* dergisini çıkaranları, bu dergiye nokta koyup daha homojen, ajitatif ve sınırlı bir gündeme sahip, Yalçın Küçük’ün deyimiyle “bir iktidar yürüyüşünün kavgacı yayın organı” olacak olan yeni bir haftalık derginin planlarını yapmaya sevk etti. *Yön* dergisi, 30 Haziran 1967 yılında yayın hayatına son vermiş ve *Yön* kadrosu 21 Ekim 1969 yılında çıkmaya başlayacak olan *Devrim*’in hazırlıklarına girişmişlerdir. Doğan Avcıoğlu başta olmak üzere bu grubun üyeleri daha sonra Milli Birlik Komitesi üyesi Korgeneral Cemal Madanoğlu ile birlikte giriştikleri başarısız bir darbe girişiminin ve hemen arkasından gelen 12 Mart muhtırasının ardından tutuklanmışlar ve siyasî taleplerini dillendirmek üzere herhangi bir yayın etrafında toplanmaktan, örgütlenmeye gitmekten vazgeçmişlerdir. Ancak bu çizginin Türk siyasî düşünce hayatına getirdiği yorum günümüzde de temsil edilmeye devam etmektedir.

Değerlendirme: Kalkınma ve Modernleşme

Yön dergisini çıkaran kadronun öncelikli hedefinin ülke kalkınmasının sağlanması olduğu ifade edilmelidir. Dergi, yayın hayatı boyunca kalkınma konusuna merkezî bir önem atfetmiştir. Bu önem yalnızca kalkınma konusunu doğrudan tartışan yazılarda karşımıza çıkmaz, aynı zamanda eğitim, dış politika, ekonomi, sanayi, ordu, gençlik, bürokrasi, Atatürkçülük, demokrasi, devletçilik, aydın sorumluluğu, planlama, ağılık sistemi, anti-komünizm, din, toplumsal yapı, kadın,

75 Berkes, “200 Yıldır Neden Bocalıyoruz: VII - Atatürkçülük Nedir Ne Değildir?”.

76 A.g.m.

sosyal adalet, köy, kentleşme, Üçüncü Dünya, Ortadoğu, Batı, Batıcılık, Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT), Arap sosyalizmi, emperyalizm, azgelişmişlik, milliyetçilik ve benzeri konularda yazılan yazılarda da karşımıza çıkar. Bu konularda yazılan yazılarda kalkınma amacının önemi örtülü ya da açık bir biçimde okura hissettirilir. Kalkınma söylemi adeta dergi sayfalarının içine sinmiştir.

Kalkınma konusu Soğuk Savaş koşullarında varlık bulmuştu. İlk olarak ABD, 1945 sonrasında dış politikasının bir unsuru olarak, Batılı olmayan toplumların kalkındırılması konusunu gündeme getirdi. Türkiye dahil birçok Batı-dışı ülkede hem yaşanan toplumsal sorunların aşılabilmesi hem de “gelişmiş” toplumların “ulaştıkları” düzeyin yakalanabilmesi uğruna evrensel meşruiyeti olan “kalkınma pratikleri” değer kazanmıştır. Kalkınma, bu süreçte bir ideal, başarılması gereken bir amaç olarak öne çıkıyordu. Batı’nın ortaya koyduğu kalkınma pratiği, tarihsel bir oluşum olarak değil, izlenmesi gereken evrensel bir süreç ve ulaşılmaması gereken bir amaç olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, özellikle Amerika’da azgelişmiş ülkelerin kalkınması amacını güden birçok kurum oluşturulmuş ve bunlara önemli fonlar ayrılmıştır.⁷⁷

1946 yılında Türkiye’ye gelen bir Amerikan heyeti daha sonra “Thornburg Raporu” olarak anılacak olan bir rapor hazırlamış, Türkiye bu doğrultuda 1947 yılında bir kalkınma planı oluşturmuştur.⁷⁸ 1948 yılında ABD ile “Ekonomik İşbirliği Anlaşması” imzalanmış, 1952 senesinde Birleşmiş Milletler Teknik İdaresi ile imzalanan “Türkiye Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü” anlaşmasına binaen 1953 yılında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü kurulmuş, 1960 yılında önce Planlama Bürosu daha sonra ise Devlet Planlama Teşkilatı tesis edilmiş ve beş yıllık kalkınma planları yürürlüğe konmuştur.⁷⁹

Kalkınma konusu 1945 sonrasında Türkiye’inde ideolojiler üstü bir amaç olarak kabul görür. Kalkınmacı söylem devletin merkezinden başlamak üzere bütün ideolojik kanatlara sirayet etmiştir. Konuya aydınların ve sosyal bilimcilerin ilgisi gecikmez ve kalkınma Batılılaşmanın yeni bir yorumu olarak Türk düşünce dünyasına girer. 1950’li ve 60’lı yıllarda kalkınma konusunu işleyen yüze yakın ki-

77 Bu dönemde Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası’nın kuruluşu özellikle önemlidir. Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) da yine bu kuruluşların en önemli ve etkili olanlarındandır. Ajans, özellikle Yakın Doğu, Asya, Afrika ve Latin Amerika üzerine yoğunlaşmış ve buralarda ekonomik büyüme, tarımsal gelişme, nüfus, sağlık, çevre, demokrasi, yönetim biçimleri, eğitim ve öğretim ile insanî yardım konuları üzerine çalışmalar yapmış, çeşitli yönlendirmelerde bulunmuştur. Ajans ayrıca dış yardım programlarını yönlendirme işlevini de yürütmüştür. Ajans’ın çalışmaları ile ilgili eleştirel bir yaklaşım için bkz. Vasili Vahrusev, *Yöntemleriyle ve Manevralarıyla Yeni Sömürgecilik*, çev. C. Aslan, İstanbul: Konuk Yayınları, 1978, s. 102-103.

78 Planın kapsamı ile ilgili olarak bkz. İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1974, s. 2.

79 Amerika ile imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması’nın tam metni için bkz. Kenan Mortan ve Cemil Çakmaklı, *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, İstanbul: Altun Kitaplar Yayınları, 1987, s. 63-71.

tap ve üç yüze yakın makale yayımlanmış, kalkınmanın önemine vurgu yapan birçok eser çeşitli dillere olduğu gibi Türkçe'ye de çevrilmiştir.⁸⁰ Bu dönemde yine ayrıca çok sayıda Batılı "kalkınma uzmanı" Türkiye'ye çağrılarak konferanslar düzenlenmiştir.

1950'li ve 60'lı yıllarda Türkiye'de uygulamaya konan kalkınma politikaları ve genel olarak kabullenilen kalkınma anlayışı Amerikan tarzı bir kalkınma modeli doğrultusunda şekillenmiştir. Amerikan kalkınma modeli birçok Batı-dışı ülkede kabul görmesine rağmen, Sovyet tarzı kalkınma modeli de bütünüyle etkisiz değildir. Sovyet kalkınma modeli bazı ülkelerde resmî devlet politikası haline geliyor-ken, Amerikan tarzı kalkınma modelinin uygulandığı bazı ülkelerde de muhalif hareketlerce desteklenmiştir.⁸¹ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'sinde de Sovyet tarzı kalkınma modelinin Amerikan kalkınma modeline göre daha "gerçekçi ve doğru" bir model olduğunu ileri sürenler bulunmaktadır. *Yön* çevresindeki aydınlar, Amerikan tarzı kalkınma modelini "kapitalist kalkınma metodu" olarak nitelemişler ve onu sürekli eleştirmişlerdir. Buna karşılık "kapitalist olmayan kalkınma metodu" nun gerekliliğinin altını çizen Yöncü aydınlar bununla Sovyet tarzı kalkınma modelini de kast etmezler. *Yön*'ün savunduğu kalkınma modelinin bu iki modelden "farklı" bir yol tuttuğu belirtilmelidir. *Yön* grubunun özellikle Oscar Lange'ın çerçevesini çizdiği bir kalkınma metodundan etkilendikleri söylenebilir. Lange'ın *Kalkınma Yöntemleri* isimli eseri Türkçeye de çevrilmiştir.⁸² Oscar Lange, sosyalist ekonomi kuramı üzerine önemli çalışmalara imza atmış, Polonya asıllı Amerikalı bir iktisatçıdır. Lange, ekonomik verimlilik konusunda yaptığı çalışmalarda sosyalist ekonominin kurulabileceğini ispat etmeye çalışmıştır. Chicago Üniversitesi'nde profesörlük ve İkinci Dünya Savaşının ardından da Polonya'da ekonomi bakanlığı yapan Lange, "pazar sosyalizmi" kuramını geliştirmeye çalışmıştır. Lange'a göre plancılar ve pazar arasında bir denge kurulmalı, pazarın verdiği sinyale göre plancılar hangi ürünün ne kadar ve hangi kalitede üretilmesi gerektiğini belirlemelidirler. Görüldüğü gibi Lange, ne liberal bir ekonomi, ne de Sovyetlerin temsil ettiği gibi bir ekonomi modeli öngörmektedir. Kısa zamanda Stalin'in Polonya ekonomisi üzerindeki "baskıcı" tutumu dolayısıyla bakanlıktan istifa eden ve temelde Amerikan ekonomisinin iyileştirilmesi tartışmalarında fikir üretmiş olan Lange, *Yön* dergisini çıkaranlar üzerinde etkili olmuştur.

80 Bkz. Cavit Orhan Tütengil, "Azgelişmiş Ülkeler ve Gelişme İktisadi Konularındaki Türkçe Kitaplar ve Yazılar Bibliyografyası", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* (Ayrı Basım) 28, 1971, sy. 1-4, s. 2.

81 Bu dönemde W.W. Rostow, D.C. Stone, R. König, R. Nurkse, R.J. Alexander, M. Dobb, R. Emerson, J. Timbergen, Oscar Lange ve S.S. Goodman gibi düşünürlerin kalkınma sorununu ile ilgili başlıca çalışmaları birçok dile olduğu gibi Türkçeye de aktarılmıştır.

82 Söz konusu kalkınma modelleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Björn Hettne, *Development Theory and the Third World*, Helsingborg: Sarec Report, 1982, s. 15-17. Oscar Lange, *Kalkınma Yöntemleri*, çev. M. Selik ve E. Günçe, Ankara: Sosyal Adalet Yayınları, tarihsiz.

Altı çizilmesi gereken nokta, tüm bu kalkınma yöntemlerinde referans noktasının “Batılı gelişme düzeyi” olduğudur. Her ne kadar *Yön* yazarlarının yazılarında kapitalist kalkınma yöntemi emperyalizmle ve özel sektör tahakkümü ile özdeşleştiriyorsa da, Batılı gelişme süreci tarihsel bir model ve izlek olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında adı geçen bu kalkınma yöntemleri arasında, pratikte de, köklü farklılıklar bulunmamaktadır. Tüm bu modeller Batı dışında kalan toplumlar için sanayileşmeyi mutlak saymakta, bu modellerin uygulanacağı ülkelerin kendilerine özgü tarihsel, kültürel, coğrafi, toplumsal ve ekonomik gerçekleri üzerinde düşünmeksizin dışarıdan ve yukarıdan müdahale esasını temel almaktadırlar. Bu anlamda söz konusu modeller ister devlet kapitalizminden yana olsun, ister liberal çerçevelerden hareket etsinler, temelde benzer tarzda politikaların örgütlenmesi söz konusu olmuştur. Buna verilebilecek en iyi örnek Türkiye’de uygulanan planlama politikalarıdır. Bilindiği gibi Türkiye’de planlama pratiği ilk kez dönemin başbakanı İsmet İnönü’nün Sovyetler Birliği’ne yaptığı ziyaret esnasında gündeme gelmiş ve 1933-1938 yıllarını kapsayan ilk beş yıllık plan Sovyet iktisatçılar tarafından hazırlanmıştır. 1960’larda Planlama Bürosu’nun ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın oluşturulmasının ardından yeniden gündeme gelen planlama politikaları bu kez Amerikan kaynaklı bir ekonomi politikası ile uyumlu bir biçimde şekillenmiştir. Ne var ki, 1930’lu yıllardan 1960’lara ve daha sonrasına dek Türkiye’de devletçi ekonominin gösterdiği özellikler, köklü farklılaşmalar yaşamaksızın belli bir çizgi üzerinde devam edegelmiştir. Söz konusu politikalar Batı-dışı dünyanın modernleştirici seçkinlerine birbirlerinden çok da farklı reçeteler sunmamaktadırlar.

Yön dergisinin gerek kuruluş felsefesine gerek yayınladığı yazılara baktığımızda Türkiye’nin modernleşme sürecinde yukarıdan Batılılaşma yöntemini savunduğunu ve toplumun modernleştirilmesini “eski dönemlere ait olan” değerlerinden sıyrılmaya, geleneksel yapısının çözülmesiyle ilintilendirdiğini görürüz. *Yön* dergisinin sayfalarını “modernleşme kuramı”nın önde gelen bazı isimlerinin düşüncelerine, yazılarına ayırmasının başlıca nedeni de bu inançtır. *Yön* dergisi zihniyetinin ve Amerikan merkezli modernleşme kuramcılarının ortaklaştıkları en temel iki nokta, Türkiye toplumunun modernleşmesinin ancak geleneksel yapısının zayıflatılması ile mümkün olabileceği ve modernleşme sürecinde başlıca aktörün silahlı kuvvetler olması gerektiğidir.

Türkiye’de modernleşmenin ancak geleneksel yapının çözülmesiyle gerçekleştirilebileceği yaklaşımı, hangi ideolojik beslenme kaynağından gelirse gelsin merkez siyasal elitin üzerinde mutabık olduğu bir husustur. Türkiye’de siyaset yapanların on yıllardır ısrarlı bir biçimde savundukları bu yaklaşım, aynı zamanda muhafazakâr bir siyasî dilin oluşumuna katkıda bulunmakta, modernliğin inşası adına muhafazakâr bir siyaset felsefesinin üretilmesine yol açmaktadır. *Yön* dergisi örneğinde görebileceğimiz gibi, kendisini “sosyalist” olarak tanımlayan bir hareket de böylesi bir siyasal muhafazakârlığın inşasına katkıda bulunabilmektedir. Bu durumu Türkiye’ye özgü bir durum olarak değerlendirmek doğru olmaz.

Özellikle İslam coğrafyası söz konusu olduğunda sosyalist akımların ortaya koydukları en belirgin toplumsal proje, içerisinde yaşadıkları toplumların değer yapılarına ilişkin böylesi bir “çözücü” etkinin oluşumuna katkıda bulunmak, bunun felsefesini üretmek olmuştur. Bunun başlıca nedeni teorik olarak oldukça dar bir tarih ve toplum perspektifi içerisinde dünyaya bakıyor olmak olabilir. Zira hemen her konu ileri-geri retoriğine sıkıştırılabilmekte, kim tarafından ne şekilde temsil edildiğine bakılmaksızın “ilerici güçler” ve ortaya koydukları faaliyetler olumlu addedilebilmektedir.

Yön dergisi zihniyeti bugün gerek Türk siyasetinde söz sahibi olmaya çalışan kimi aktörler, gerek devlet bürokrasisi içerisindeki bazı kesimler tarafından temsil edilmeye devam etmektedir. Gerek bu nedenle, gerek dönemin Türk düşünce ve siyaset yapısının daha doğru anlaşılması açısından *Yön* dergisi/hareketi üzerinde farklı perspektiflerden yapılacak çalışmalar önemini korumaktadır.

Yön Journal as an Interpretation of Kemalist Modernization

Fahrettin ALTUN

Abstract

Yön, a leftist-nationalist journal, captured the image of Turkey’s growing and restless youth in the 1960s more than any other journal/magazine. It was the first attempt to formulate a nationalist leftist ideology by interpreting Kemalism. As a politically Kemalist and ideologically socialist journal, *Yön* has very much shaped the political culture of Turkey from that period on to the present. *Yön* has been a political and intellectual platform in which some essential concepts for Turkish politics like Kemalism, socialism, etatism, populism, nationalism, development and democracy has been reformulated in line with its founding fathers’ Jacobean understandings of politics and society. This article mainly seeks to examine the journal’s founding fathers, *raison d’etre*, main topics and political aims. In this article, the author attempts to criticize *Yön* journal’s perception of development and ideology of modernization, especially in terms of their connection with the mainstream modernization views at the time.

